

Strategic Model of Relations Between Iran and the Second Taliban Government

Hamed Alizadeh¹, Mohammad Hasan Elahi Manesh²

¹ PhD student, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.
dr.hamedalizadeh@yahoo.com

² Assistant Professor, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran (**Corresponding author**). mhelahimanesh50@gmail.com

Abstract

The present study aims to examine the strategic model of relations between Iran and the second Taliban government. The research method is descriptive-analytical, and the results indicate that during the years of the second Taliban government, the Islamic Republic of Iran has yet to officially recognize the Taliban. Both sides face disagreements on significant issues such as the type and model of an inclusive government in Afghanistan, border disputes, the Hirmand River water rights, the uncontrolled influx of Afghan refugees, arms and drug trafficking, extremism and attacks on Shia communities, fostering divisions, weakening the Persian language, and internal instability in Afghanistan. However, based on the SWOT model, despite these threats, there are important opportunities for Iran in areas such as economic cooperation, intelligence-sharing, regional organizations, combating terrorism, and utilizing the potential of Afghan refugees. Moreover, strengths such as a rich and shared culture with Iran, underground resources and minerals, an anti-imperialist discourse, Afghanistan's unique geopolitical position, the presence of the Hazara ethnic group and Shia communities, and military resources and weapons provide Iran with the ability to balance strengths and weaknesses by employing the SWOT model. This allows Iran to adopt four strategies for formulating and adjusting its foreign policy towards the second Taliban government. Among the four proposed strategies, the first and third would assist Iran in maintaining favorable relations with the Taliban, while the second and fourth strategies would enable Iran to stay aware of Taliban-related threats. Equipped with knowledge and grounded in current realities, Tehran can then design and implement its relations with the Taliban accordingly.

Keywords: SWOT model, foreign relations, Islamic Republic of Iran, Afghanistan, Taliban.

الگوی راهبردی روابط ایران و حکومت دوم طالبان

حامد علیزاده^۱، محمدحسن الهی‌منش^۲

^۱ دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

dr.hamedalizadeh@yahoo.com

^۲ استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول).

mhelahimanes50@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی الگوی راهبردی روابط ایران و حکومت دوم طالبان است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و نتایج نشان داد که در طول سال‌هایی که از عمر حکومت دوم طالبان می‌گذرد، جمهوری اسلامی ایران هنوز طالبان را به رسمیت نشناخته است و دو طرف درباره مسائل مهمی مانند نوع و الگوی حکومت فراگیر در افغانستان، ادعاهای مرزی، حقایق هیرمند، ورود بی‌رویه پناهندگان افغان، قاچاق اسلحه و مواد مخدر، افراط‌گرایی و حمله به شیعیان، تفرقه‌گرایی، تضعیف زبان فارسی و بی‌ثباتی داخلی در افغانستان با هم اختلاف دارند. اما براساس الگوی سوات، با وجود چنین تهدیدهایی، فرصت‌های مهمی نیز در حوزه همکاری‌های اقتصادی، اطلاعاتی، سازمان‌های منطقه‌ای، مبارزه با تروریسم و استفاده از پتانسیل مهاجران افغان برای جمهوری اسلامی ایران وجود دارد. به علاوه وجود نقاط قوتی مانند فرهنگ غنی و مشترک با ایران، منابع و معادن زیرزمینی، گفت‌وگو ضدسلطه، ژئوپلیتیک منحصر به فرد، وجود قومیت‌های هزاره و شیعیان و منابع و تسلیحات نظامی در افغانستان، به جمهوری اسلامی ایران این امکان را می‌دهد تا ضمن رعایت موازنه میان نقاط قوت و ضعف، از الگوی سوات سود برده و چهار استراتژی را برای تدوین و تنظیم سیاست خارجی با حکومت دوم طالبان اتخاذ کند. از میان چهار استراتژی طرح شده، استراتژی اول و سوم به جمهوری اسلامی ایران کمک کند تا روابط مطلوبی با طالبان داشته باشد، اما استراتژی دوم و سوم هم این خصیصه را دارد که ایران را از تهدیدات طالبان آگاه کرده و تهران با علم و تکیه بر واقعیت‌های موجود می‌تواند مناسبات خود را با طالبان طراحی و اجرا کند.

کلیدواژه‌ها: مدل سوات، روابط خارجی، جمهوری اسلامی ایران، افغانستان، طالبان.

استناد به این مقاله: علیزاده، حامد؛ الهی‌منش، محمدحسن (۱۴۰۳). الگوی راهبردی روابط ایران و حکومت دوم طالبان. سیاست‌پژوهی ایرانی، ۱۱(۲)، ص ۴۷-۶۴.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۳؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۱۲/۰۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۱۸؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۰۴/۰۲

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان.

۱. مقدمه

افغانستان سرزمینی است که قرن‌ها در دایره جغرافیایی و تمدنی ایران قرار داشت و بعد از اینکه به تدریج گام‌های جدایی از ایران را برداشت و به کشوری مستقل تبدیل شد، روابطش با ایران با فراز و نشیب‌های زیادی همراه بوده است. گاه این روابط مستحکم و دوستانه بود و گاهی هم دو کشور با هم تنش‌هایی داشتند. اما نقطه عطف و کلیدی در روابط ایران و افغانستان با ظهور طالبان و دستیابی این گروه افراط‌گرای اسلامی به قدرت در سال ۱۹۹۴ (۱۳۷۳ شمسی) به وقوع پیوست. حمله به کنسولگری ایران در هرات و شهادت دیپلمات‌ها و خبرنگار ایرانی، سبب خشم گروه‌های سیاسی و مردم ایران شد و دو طرف تا مرز جنگ پیش رفتند. اما مدیریت این حادثه مانع از بروز جنگی تمام‌عیار شد. در ادامه ایران هیچ‌گاه طالبان را به رسمیت نشناخت و تا بعد از اینکه با حمله آمریکا طالبان از صحنه قدرت سیاسی افغانستان کنار رفت، تهران به حامیان اصلی دولت جمهوری افغانستان تبدیل شد. روابط ایران با افغانستان طی سال‌ها زمامداری حامد کرزی و اشرف غنی، دوستانه و مستحکم بود. با سقوط حکومت جمهوری در اوت ۲۰۲۱، طالبان بار دیگر زمام قدرت در افغانستان را به دست گرفت و روابط این کشور با جهان پیرامونش به کلی دگرگون شد. کشورهای مختلف هر کدام به فراخور سیاست خارجی و منافع ملی، رویه خاصی نسبت به حکومت دوم طالبان در پیش گرفتند. جمهوری اسلامی ایران هم به عنوان کشوری که مرز مشترک با افغانستان دارد، سعی کرده است در مدتی که از عمر حکومت دوم طالبان می‌گذرد، سیاست مدارا و تعامل با این حکومت را اتخاذ کند.

۲. پیشینه تحقیق

عنوان اثر	نویسندگان	یافته‌های پژوهش
تبیین چگونگی غیرامنیتی‌سازی روابط ایران و افغانستان (سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹)	شیخ غفوری و همکاران (۱۳۹۹)	با کنار رفتن مسائل امنیتی از حوزه نظامی و سیاسی و تمرکز بر موضوعات اقتصادی و تجاری، روابط ایران و افغانستان غیرامنیتی می‌شود.
روابط ایران و افغانستان (با تأکید بر مرادوات تجاری)	اسماعیلی خوش مرادان (۱۴۰۰)	اتخاذ رویکرد محتاطانه نسبت به طالبان در مرادوات، رفع تهدیدات امنیتی ریشه‌دار با بکارگیری رویکرد امنیت مشارکتی، صدور روادید فصلی برای بهره‌گیری هدفمند از مهاجران افغانی و اعمال مرزهای نرم، تأکید بر طراحی و اجرای پروژه‌های استراتژیک توسط ایران در افغانستان و بهره‌گیری از فعالان بخش خصوصی در پیشبرد مرادوات بین دو کشور موثر است.
تبیین نقش هیدروپلیتیک بر سیاست خارجی ایران و افغانستان (۲۰۱۵-۲۰۱۹)	اخباری و همکاران (۱۳۹۹)	تغییر مسیر رودخانه‌ها، آلودگی منابع و دست‌درازی به آب رودخانه‌ها و کنترل منابع آب بالادست کشور افغانستان علیه ایران، از جمله مهم‌ترین عوامل هیدروپلیتیکی تنش‌زا در روابط ایران و افغانستان است.
آسیب‌شناسی روابط بازرگانی ایران و افغانستان از منظر رهیافت اقتصاد سیاسی (۲۰۱۸-۲۰۰۱)	یوسف‌زهی، فرزانه‌پور و بخشی (۱۳۹۷)	تأثیر گفتمان‌های حاکم بر روابط دو کشور، بازتاب منفی بی‌ثباتی سیاسی، فساد اداری اقتصاد رانتی بر تعاملات بازرگانی و عدم تأثیرگذاری سازمان‌های منطقه‌ای مانند اکو.

عنوان اثر	نویسندگان	یافته‌های پژوهش
نقش منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در کنترل مرز با افغانستان و جلوگیری از عبور مواد مخدر	پرتوی حاجی‌دهی (۱۳۹۸)	ایران و افغانستان می‌توانند با طرح آمایش سرزمین مرزی، از طریق یک مدیریت ویژه مشترک با همکاری سرمایه‌گذاران خارجی و نظارت سازمان ملل، مانع از عبور مواد مخدر از مرزها شوند.
ایران و افغانستان: گسترش تنش‌ها بعد از بازگشت طالبان	فار ^۱ (۲۰۲۲)	بعد از سلطه دوباره طالبان بر افغانستان، چالش‌های بی‌مانند دسترسی به آب رودخانه‌های افغانستان، مهاجرت تعداد زیادی از افغان‌ها و قاچاق مواد مخدر به ایران و حمله به شیعیان، روابط ایران و افغانستان را تحت‌الشعاع قرار داده است.
آیا ایران از حکومت طالبان فاصله می‌گیرد؟	بولتاev ^۲ (۲۰۲۳)	تا زمانی که جنبش طالبان قدرتمندترین عامل در افغانستان است، حفظ روابط عمل‌گرایانه با این گروه، تصمیمی منطقی برای تهران است.
جنگ‌های آب و پناهندگان، پیوندهای ایران و طالبان را آزمایش می‌کند.	سایدیکیوی ^۳ (۲۰۲۳)	ایران به دنبال روابط عملی با طالبان بوده است، اما نگرانی در مورد پناهندگان افغان و اختلاف بر سر دسترسی به منابع آب، به تشدید تنش‌ها میان این دو کشور منجر شده است.

بررسی تحقیقات پیشین حاکی از آن است که این پژوهش‌ها بیشتر بر روابط ایران و افغانستان متمرکز بوده، در حالی که پژوهش حاضر بر بررسی پیشران‌ها، پسران‌ها، نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌های موجود در روابط ایران و حکومت دوم طالبان در چارچوب الگوی سوات استوار است.

۳. مدل نظری تحقیق

سوات^۴ روشی تحلیلی است که برای برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک سازمان‌ها به کار می‌رود. سابقه تاریخی تحلیل سوات، به قدمت مفهوم برنامه‌ریزی استراتژیک است. به همین دلیل روش سوات با برنامه‌ریزی استراتژیک شناسایی شده و به عنوان عنصر اولیه فرآیندهای این نوع برنامه پذیرفته شده است. تحلیل سوات در دهه ۱۹۶۰ پدید آمد و به موازات مفهوم استراتژی در حوزه مدیریت کسب‌وکار مورد استفاده قرار گرفت (Guler, 2017, p. 1001). مطالعات آکادمیک در مورد تحلیل سوات نشان می‌دهد که منشاء این روش نامشخص است. برخی از محققان، طراح روش سوات را کالج بازرگانی هاروارد دانسته و سایر محققان، منشاء این روش را دانشگاه استنفورد می‌دانند. هامفری معتقد است که سوات برای اولین بار در تیم تحقیقاتی شامل ماریون دوشر، اوتیس بنپه، بیرگرلی و آلبرت هامفری، برای مشخص کردن اشتباهات در برنامه‌ریزی شرکت‌ها و مدیریت تغییر در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ طراحی شد (Humphrey, 2005, p. 7). بررسی دیگر ادبیات موجود درباره این روش حاکی از آن است که سوات با آثار فیلیپ سلزینیک، آلفرد دوپونت چندلر، کنت اندروز، هری

1. Farr
2. Boltaev
3. Siddiqui
4. SWOT

ایگور آنسوف و مباحث کلاس‌های درسی در مورد سیاست‌های تجاری در مدرسه بازرگانی هاروارد در دهه ۱۹۶۰ مرتبط است (Guler, 2017, p. 1001).

روش تجزیه و تحلیل سوات، ابزاری ساده، اما قدرتمند برای اندازه‌گیری قابلیت‌ها و کمبودهای منابع سازمان، فرصت‌های بازار و تهدیدهای خارجی برای آینده سازمان است (Thompson & et al., 2007, p. 97). کلمه سوات مخفف «قوت‌ها»، «ضعف‌ها»، «فرصت‌ها» و «تهدیدات» است. بنابراین، سوات، ابزار مهمی برای تحلیل موقعیت‌هایی است که به مدیران کمک می‌کند تا عوامل سازمانی و محیطی را شناسایی کنند. تجزیه و تحلیل سوات دارای دو بعد داخلی و خارجی است. بعد داخلی شامل عوامل سازمانی، نقاط قوت و ضعف و بعد بیرونی شامل عوامل محیطی، فرصت‌ها و تهدیدها است (Guler, 2017, p. 995).

۳-۱. نقاط قوت

قدرت خصیصه‌ای است که ارزشی را به چیزی می‌افزاید و آن را از دیگران متمایز می‌کند. به این معنی، هنگام مقایسه چیزها با یکدیگر، قدرت باعث برتری بیشتر می‌شود. بنابراین، قدرت به یک ویژگی مثبت، مطلوب و خلاق اشاره دارد. قدرت در سطح سازمانی شامل ویژگی‌ها و توانایی‌هایی است که به بواسطه آنها، سازمان نسبت به سایر هم‌تابان و رقبایش برتری پیدا می‌کند. به عبارت دیگر، قدرت سازمانی مشخص‌کننده ویژگی‌ها و موقعیت‌هایی است که در آن یک سازمان در مقایسه با رقبای خود مؤثرتر و کارآمدتر است. یک سازمان را می‌توان در مقایسه با رقبای قوی، برابر یا ضعیفش، براساس پنج معیار توصیف کرد: وضعیت نسبی بازار، ساختار مالی نسبی، ظرفیت نسبی فنی و تولید و فنی، پتانسیل تحقیق و توسعه نسبی، ظرفیت نسبی نیروی انسانی و اثربخشی مدیریت (Guler, 2017, p. 995-996).

۳-۲. نقاط ضعف

ضعف به فقدان شایستگی لازم برای چیزی اشاره دارد. ضعف به این معناست که چیزی در مقایسه با چیز دیگری دارای معایب بیشتری است. در این راستا، ضعف، ویژگی منفی و نامطلوب است. ضعف در سطح سازمانی، به موقعیت‌هایی اطلاق می‌شود که موجودیت و ظرفیت‌های فعلی یک سازمان در مقایسه با سایر سازمان‌ها و سازمان‌های رقیب ضعیف‌تر باشد. به عبارت دیگر،

1. Strengths
2. Weakness
3. Opportunities
4. Hreats

ضعف سازمان، به جنبه‌ها یا فعالیت‌هایی گفته می‌شود که در آن یک سازمان در مقایسه با رقبایش، اثربخشی و کارایی کمتری دارد. این جنبه‌ها بر عملکرد سازمانی تأثیر منفی می‌گذارد و سازمان را در بین رقبای خود ضعیف می‌کند. در نتیجه سازمان قادر به پاسخگویی به مشکل یا فرصت احتمالی نیست و نمی‌تواند خود را با تغییرات تطبیق دهد (Thompson & Strickland, 1989, p. 109).

۳-۳. فرصت‌های محیطی

فرصت به معنای موقعیت یا شرایط مناسب، مزیت و نیروی محرکه برای انجام فعالیت است. به همین دلیل ویژگی مثبت و مطلوبی دارد. برای مدیریت‌های سازمانی، فرصت، زمان یا موقعیت مناسبی است که محیط برای دستیابی به اهداف سازمان در اختیارش قرار می‌دهد. فرصت‌ها آنهایی هستند که نتایج مثبتی را برای سازمان به همراه دارند. به عنوان مثال، رقابت و کار شدید فرصت‌های بزرگی را به سازمان‌ها فراهم می‌کند. در واقع «فرصت‌ها شرایطی در محیط خارجی هستند که به سازمان اجازه می‌دهند از نقاط قوت سازمانی استفاده کرده، بر ضعف‌های سازمانی غلبه، یا تهدیدات محیطی را خنثی کنند» (Harrison & St. John, 2004, p. 164).

۴-۳. تهدیدات محیطی

تهدید وضعیت یا شرایطی است که تحقق فعالیت‌هایی را به خطر می‌اندازد و به وضعیت نامطلوبی اشاره دارد. به همین دلیل دارای ویژگی منفی است که باید از آن اجتناب کرد. برای مدیریت‌های سازمانی، تهدید عنصری است که دستیابی به اهداف سازمان را دشوار یا غیرممکن می‌کند. تهدیدها موقعیت‌هایی هستند که در نتیجه تغییرات در محیط دور یا نزدیک، به وجود می‌آیند و سازمان را از حفظ موجودیت خود بازمی‌دارند. آنها می‌توانند مانع موفقیت سازمان شوند و خسارات جبران‌ناپذیری به بار آورند. همه عوامل محیطی که می‌توانند مانع کارایی و اثربخشی سازمان شوند، تهدید هستند. نظم نوین جهانی که در نتیجه جهانی شدن شکل گرفته است هم فرصت‌ها و هم تهدیدها را دربرمی‌گیرد. این سیستم افزایش‌دهنده فرصت‌ها و همچنین تهدیدها، مدیریت‌های سازمانی را هدایت می‌کند که مراقب تحولات داخل و خارج از محیط خود باشند و به صورت استراتژیک‌تر عمل کنند (Guler, 2017, p. 998).

۴. پیش‌رمان‌های روابط جمهوری اسلامی ایران و افغانستان

۴-۱. اشتراکات فرهنگی و تاریخی

ایران و افغانستان به عنوان دو کشور همسایه، دارای وجوه مشترکی در حوزه‌های نژاد، فرهنگ، زبان، مذهب، جشن‌ها و رسوم و اعیاد و سنت‌های تاریخی هستند. افغانستان تا مدت‌های مدید در

دایره فرهنگی و تمدنی ایران زمین قرار داشت و جزء منطقه خراسان بزرگ محسوب می‌شد. بنابراین، بدیهی است که این کشور با ایران اشتراکات فرهنگی و تاریخی زیادی داشته باشد و این عامل به مثابه موتور محرکه‌ای برای پیشبرد روابط دو کشور عمل کند. در میان اقوام افغانستان، تاجیک‌ها بیش از ۲۵ درصد جمعیت افغانستان را تشکیل می‌دهند. زبان اکثریت قاطع این قوم و طوایف مرتبط با آن فارسی است. به همین علت، به تاجیک‌ها «فارسیوان» هم می‌گویند. از نگاه مذهبی، اکثریت تاجیک‌ها سنی مذهب‌اند. ولی تاجیک‌های نواحی مرکزی و غربی بیشتر شیعه هستند. هزاره‌ها هم از دیگر اقوام ساکن در افغانستان می‌باشند که مذهب آنها شیعه و زبانشان فارسی است. با این حال، اقلیت‌های بزرگ سنی مذهب هزار و نیز شیعه اسماعیله در ولایات شمال و شمال شرقی افغانستان زندگی می‌کنند. در میان اقوام افغانستان باید از قوم پشتو نام برد که نزدیک به ۳۵ درصد از جمعیت افغانستان را تشکیل می‌دهند. زبان اکثریت این قوم «پشتو» است، ولی پشتون‌های شهری و طوایف آن در غرب کشور به زبان فارسی هم صحبت می‌کنند. اکثریت قاطع این قوم سنی مذهب (حنفی) هستند (باقری، ۱۳۹۲، ص. ۴۰-۳۸). بنابراین، زبان فارسی با وجود دگرگونی‌های بسیاری که از دیگر زبان‌ها پذیرفته، همواره هویت خود را حفظ کرده است (یحیایی و مرضیه‌کیا، ۱۳۸۸، ص. ۱۳۸). دیگر مشترکات ایران و افغانستان، در اسطوره‌های مشترک ایرانیان و افغانستانی‌ها در شعر، ادبیات، موسیقی، آداب و رسوم و بیان تمثیلی و رمزی و تاریخ نمود یافته است. از سوی دیگر، افغانستان و ایران تاریخ مشترک دارند، در اعصار کهن، اغلب قلمروی واحد را تشکیل می‌دادند و مفاخر مشترک دارند، افغان‌ها به ابوعلی سینا، مولوی، سینایی، فردوسی، بیرونی، رازی و غیره همانند ایرانیان افتخار می‌کنند و آنها را فرزندان سرزمین خود می‌دانند (یحیایی و مرضیه‌کیا، ۱۳۸۸، ص. ۱۳۸). علاوه بر این اشتراکات، باید از اعیاد و رسوم و جشن‌های‌هایی نام برد که میان مردم افغانستان و ایران مشترک است. به عنوان مثال، جشن شب یلدا، چهارشنبه سوری، نوروز و اعیاد باستانی و مذهبی مانند عید قربان، عید فطر و عید غدیرخیم بخش عمده‌ای از فرهنگ ایرانی و دینی مردم ایران و افغانستان را تشکیل می‌دهند. بنابراین، این همه وجوه مشترک که گویای قرابت و نزدیکی مردم ایران و افغانستان است، به تقویت روابط دو کشور هم کمک می‌کند.

۴-۲. فرصت‌های ژئوپلیتیک

افغانستان در منطقه‌ای قرار گرفته است که شمال و جنوب و شرق و غرب آسیا را به هم متصل می‌کند. این کشور بین سه منطقه آسیای مرکزی، جنوب آسیا (شبه قاره هند) و خاورمیانه (آسیای غربی) واقع شده است. حضور چین، در مرزهای شرقی، وجود قدرت‌های نوظهور پیرامون این کشور نظیر هند و روسیه در همسایگی با ایران و پاکستان، بر حساسیت این منطقه افزوده است (باقری،

۱۳۹۲، ص ۲۹). با این اوصاف، آینده روابط ایران و افغانستان را باید در چارچوب ایده مطرح «مکمل ژئوپلیتیکی یکدیگر» دید. توسعه تعاملات در حوزه‌های مختلف در کنار تأکید بر مناطق راهبردی ایران برای برون‌رفت افغانستان از محصورماندگی سرزمینی و همچنین بهره‌گیری از جغرافیای افغانستان برای تجارت ایران با چین و کشورهای آسیای مرکزی، ضرورت توجه هر دو کشور را به بهره‌گیری از تمامی مزیت‌های نسبی ژئوپلیتیکی یکدیگر الزامی می‌کند (بهرامی، ۱۴۰۰).

۴-۳. خروج نیروهای آمریکایی و غرب از افغانستان

خروج نیروهای آمریکایی و ناتو از افغانستان، به ایران این امکان را می‌دهد تا جایگاه مستحکم‌تری نسبت به گذشته در این کشور برای خود دست و پا کند. تا قبل از سلطه طالبان، وجود پایگاه نیروهای آمریکایی، تهدیدی جدی علیه منافع ایران بود. حال اما، حکومتی در افغانستان قدرت گرفته که با حضور نیروهای غربی، مخالف است. این در حالی است که دولت اشرف غنی به شدت غرب‌گرا بود و با ایران هم چالش‌هایی داشت. برای جمهوری اسلامی ایران، ناکامی واشنگتن در افغانستان چیزی فراتر از تسلط طالبان است. این امر تأییدی بر ادعای ایران است که «سیاست آمریکا در جهان اسلام محکوم به شکست است». تهران در پیام‌رسانی خود سعی کرده این ایده را نزد شرکاء و متحدان خود تقویت کند که تنها بازیگر قابل اعتماد در خاورمیانه است؛ و در مقابل واشنگتن را غیرقابل اعتماد که فاقد عزم راهبردی است، معرفی می‌نماید (Fathollah Nejad & Azizi, 2021).

۴-۴. همکاری‌های اقتصادی

ایران از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۱ تلاش نموده در عرصه اقتصادی افغانستان مشارکت داشته باشد. اما تحریم‌های اقتصادی آمریکا مانع از آن شد که از تمام ظرفیت اقتصادی خود بهره‌بردارد. ایران در سال ۲۰۱۷-۲۰۱۸ بزرگ‌ترین شریک تجاری افغانستان شد. در این سال ایران حدود ۲۲ درصد از سهم بازار افغانستان را به خود اختصاص داد (Financial Tribune, 2018). با قدرت‌گیری طالبان در افغانستان، این فرصت برای ایران ایجاد شده است تا بتواند سهم بیشتری را در بازار و اقتصاد افغانستان به خود اختصاص دهد. بخصوص آنکه افغانستان از سوی شرکت‌ها و کشورهای غربی تحریم است و ایران می‌تواند میزان تبادلات تجاری و اقتصادی خود با طالبان را افزایش دهد. ایران و افغانستان در دوره طالبان تمرکز ویژه‌ای بر مسائل تجاری و اقتصادی دارند که رفت و آمدهای مکرر هیأت‌هایی متشکل از کارشناسان و مقامات حوزه اقتصاد، صنعت، تجارت، کشاورزی و غیره را می‌توان در این راستا تحلیل کرد. به عنوان مثال در فروردین ماه سال ۱۴۰۲، اتاق تجارت و سرمایه‌گذاری طالبان اعلام کرد که سطح تجارت با ایران به یک میلیارد دلار در سال رسیده و در حال حاضر تهران بزرگ‌ترین شریک تجاری افغانستان است. همچنین براساس گزارش «بانک جهانی» که ماه جولای

۲۰۲۳ منتشر شد، افغانستان تقریباً ۶۰ درصد از کل عواید خود را از گذرگاه‌های مرزی با ایران و پاکستان به دست می‌آورد. همچنین به گفته «حسن کاظمی قمی» رئیس نمایندگی سیاسی جمهوری اسلامی ایران در کابل و نماینده ویژه رئیس جمهوری ایران در امور افغانستان، فعال کردن بندر چابهار در اولویت‌های کاری ایران قرار دارد؛ زیرا این بندر از بنادر مهمی است که افغانستان را به آب‌های آزاد وصل می‌کند. بنابراین، عزم جزم ایران و افغانستان، حسن همجواری، بسترسازی طرفین برای بهره‌گیری از ظرفیت‌ها، نبود مشکلات بانکی میان دو کشور و مسائلی از این دست باعث شده که مقامات دو کشور و نیز صاحب‌نظران اقتصادی، چشم‌اندازی هشت میلیاردی را برای آینده مناسبات دوجانبه این دو کشور ترسیم کنند (ایرنا، ۱۴۰۲).

۴-۵. همکاری از طریق سازمان‌های منطقه‌ای

از دیگر اشتراکات موجود میان ایران و افغانستان، همکاری در سازمان‌های منطقه‌ای مانند شانگهای است. با توجه به اینکه ایران و روسیه عضو اصلی سازمان شانگهای و افغانستان عضو ناظر این سازمان است، همکاری‌های سه‌جانبه می‌تواند به این بازیگران کمک کند تا با همکاری، منافع خود را برآورده کنند. به‌علاوه، پیمان موقت ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا و عضویت ایران و افغانستان در سازمان اگو، ابزارهای لازم را برای تعاملات اقتصادی، سیاسی و فرهنگی میان روسیه، ایران و افغانستان فراهم خواهد کرد.

۴-۶. سیاست نگاه به شرق

ستون‌های سیاست خارجی ایران بعد از فروپاشی رژیم طالبان از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۱ بر دو پایه حفظ ثبات و حمایت از حکومت مرکزی، و دوم مخالفت با حضور نیروی خارجی در این کشور استوار بود. افغانستان نقطه کانونی استراتژی کلان «نگاه به شرق ایران» است. این استراتژی درصد افزایش روابط اقتصادی و انرژی بین ایران و کشورهای شرقی در منطقه آسیا به خصوص چین، هند و ژاپن است. محور این استراتژی ایجاد ثبات در آسیای مرکزی و جنوبی است. ایران مخالف حضور نیروهای خارجی، به ویژه نیروهای آمریکا در افغانستان است (Barzegar, 2014, p. 119).

۵. پسران‌های رابطه ایران و طالبان

۵-۱. اختلافات مرزی

ایران و افغانستان ۵۷۲ مایل مرز مشترک دارند که از شمال غربی افغانستان در سه نقطه با

ترکمنستان شروع شده و به سه نقطه جنوبی با پاکستان ختم می‌شود. این مرز در سال ۱۸۷۲ توسط انگلیسی‌ها ترسیم شد. در آن سال، کمیته‌ای به سرپرستی کارمند دولت بریتانیا، سر فردریک گلدسمید، از سوی ناصرالدین شاه قاجار درخواست شد تا پس از یک رشته درگیری بین ایران و افغانستان، مرز را تعیین کند. این ترسیم مرز از آن زمان به طور کلی پذیرفته شده است، اما در برخی مناطق تنش‌ها همچنان ادامه دارد (Balland, 2000).

۵-۲. اختلاف در منطقه دوغارون

پس از استقلال افغانستان از جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۳۶ و تعیین خط مرزی بین دو کشور، همواره در بخش دوغارون واقع در منطقه عمومی تایباد، اختلاف ارضی وجود داشته و همین امر در بعضی مواقع باعث ایجاد تنش بین دو کشور نیز شده است (کریمی‌پور، ۱۳۸۰، ص ۱۳۸).

۵-۳. اختلاف پیرامون آب رودخانه هریرود

رودخانه هریرود از کوه‌های بابا در ولایت (استان) غور افغانستان سرچشمه می‌گیرد و ۱۱۲۰ کیلومتر طول دارد که بعد از گذشتن از ولایات غور و هرات در افغانستان چندین کیلومتر مرز مشترک ایران و افغانستان را تشکیل داده و بعد از یکجا شدن چندین سرشاخه از خاک ایران وارد ترکمنستان می‌شود. این رودخانه در طول دو دهه اخیر در کنار رودخانه هلمند (هیرمند) از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر روابط ایران و افغانستان بوده است. بالای رودخانه هریرود که زندگی میلیون‌ها انسان در دو کشور ایران و افغانستان به آب آن وابسته است، سدهای متعددی در دو کشور ساخته شده و یا در حال ساخت و ساز هستند. در افغانستان سد سلما تکمیل و دو سید پوزلیچ و پاشدان نیز در خیال ساخت هستند. در ایران علاوه بر سد دوستی که به صورت مشترک میان ایران و ترکمنستان بالای رودخانه هریرود ساخته شده، سدهای طرق، کارده، گلستان، فریمان، شورجه و چالیدره نیز بر بالای سرشاخه‌های هریرود مانند کشف رود و جامرود ساخته شده‌اند. در کنار سدها (بندها) که از بزرگ‌ترین عوامل واگراکننده در روابط دو کشور افغانستان و ایران هستند، عوامل دیگری همچون تغییر اقلیم، برداشت بی‌رویه و یک‌جانبه آب، رویکرد امنیتی نسبت به آب و مواد مخدر نیز نقش دارند (بارکزی، ۱۳۹۷، ص ۱۵۸-۱۵۷).

۵-۴. حقایق هیرمند

رودخانه هیرمند از رشته کوه‌های سنگلاخ هندوکش در شمال شرقی افغانستان سرچشمه می‌گیرد، سپس از جنوب غربی افغانستان عبور می‌کند و با گذر از شهر لشکرگاه افغانستان، دریاچه هامون در مرز جنوبی ایران، پاکستان و افغانستان را تغذیه می‌نماید. این رودخانه منبع اصلی آب برای

حوضه سیستان در جنوب غربی افغانستان و جنوب شرق ایران است. دریاچه هامون مجموعه‌ای از دریاچه‌ها، تالاب‌های کم‌عمق و مرداب‌ها است که بیشتر آن در ایران قرار دارد. این دریاچه خروجی ندارد، بنابراین، آبی که به دریاچه هامون می‌ریزد، در آنجا باقی می‌ماند (یا تبخیر می‌شود). هامون بزرگ‌ترین دریاچه آب شیرین ایران بوده که برای اقتصاد و محیط زیست مهم است. دریاچه هامون در استان سیستان و بلوچستان، فقیرترین استان ایران قرار دارد و بین سال‌های ۱۹۹۹ و ۲۰۰۱، خشکسالی شدید در منطقه منجر به کاهش عرضه آب شد. در برخی مناطق، دریاچه به طور کامل خشک شد و دولت ایران تخمین می‌زند که ۲۵ تا ۳۰ درصد از جمعیت منطقه طی دو دهه گذشته به دلیل کمبود آب منطقه را ترک کرده و به حومه شهرهای بزرگ ایران در منطقه نقل مکان کرده‌اند (Vonhein, 2021). طی سال‌ها، افغانستان در راستای آبیاری و برق، سدهایی را برای کنترل جریان آب رودخانه هیرمند احداث کرده است. این سدها میزان ورود جریان آب به ایران را محدود کرده و باعث تشویش روزافزون ساکنان سیستان و بلوچستان شده است. موضوع اصلی اختلاف ایران و افغانستان، ساخت سد کمال خان در بخش پایینی هیرمند است. این بند در حدود ۶۰ مایلی جنوب شرقی زرنج واقع شده است. احداث این سد در سال ۱۹۹۶ آغاز شد، اما به دلیل جنگ در افغانستان و فقدان نیروی متخصص فنی، ساخت آن به حالت تعلیق درآمد. پروژه احداث سد کمال خان مجدداً در سال ۲۰۱۴ از سر گرفته شد و این سد در مارس ۲۰۲۱ به طور رسمی افتتاح شد. ایران بارها نگرانی خود را در مورد پیامدهای ساخت این سد اعلام کرده است؛ زیرا از آن بیم دارد که سد کمال خان، جریان ورود آب به منطقه سیستان و بلوچستان را قطع کند یا به طور چشمگیری کاهش دهد. در سال ۱۹۷۳ ایران و افغانستان توافقنامه‌ای را امضاء کردند که به ایران حق استفاده از ۲۲ متر مکعب در ثانیه آب را با امکان ۴ فوت مکعب اضافی می‌داد (Vonhein, 2021). ایران معتقد است که این توافق عادلانه نیست و باید میزان آب بیشتری دریافت کند. در ۳ اوت ۲۰۲۲، مجیب الرحمن عمر، معاون وزیر انرژی و آب طالبان گفت: «دولت طالبان به ایران آب بیشتری به غیر از آنچه را در معاهده سال ۱۹۷۳ توافق شده است، اعطاء نخواهد کرد (Farr, 2022). در حال حاضر، شانس کمی برای دستیابی به توافق عادلانه‌تر در زمینه حقابه هیرمند وجود دارد. به علاوه، ایران ادعا می‌کند که کشاورزان افغان در حال حفر کانال‌های آبی هستند و طی چند سال اخیر، تنش‌ها میان ایران و طالبان درباره حقابه هیرمند افزایش یافته است (Ramachandran, 2022).

۵-۵. پناهجویان و مهاجران

موضوع دیگری که باعث تنش میان افغانستان و ایران شده است، وضعیت رو به رشد پناهجویان افغان است. در زمان تسلط طالبان در آگوست ۲۰۲۱، تخمین زده می‌شد که بیش از ۳ میلیون

پناهنده افغان در ایران وجود داشته باشد که از این تعداد ۷۸۰۰۰۰ نفر ثبت‌نام شده و ۵۸۶۰۰۰ نفر دیگر با پاسپورت و ویزا پذیرفته شده‌اند. هیچ شمارش دقیقی از پناهندگان ثبت نام نشده، محل زندگی یا مشاغل آنها وجود ندارد. با این حال، گرچه پناهجویان در ایران از تمام مناطق افغانستان می‌آیند و نماینده همه اقوام هستند، اما عموماً اعتقاد بر این است که آنها عمدتاً تاجیک (فارسی‌زبانان) یا هزاره (مسلمانان شیعه که در افغانستان تحت آزار و اذیت قرار می‌گیرند) هستند. بیشتر جمعیت پناهجویان افغان در ایران در اطراف شهرهای بزرگ متمرکز شده‌اند و در آنجا تلاش می‌کنند تا در مشاغل ساختمانی سطح پایین، به دنبال کار باشند (Sawhney, 2020). پناهندگان افغانی که به طور رسمی در ایران ثبت نام کرده‌اند، مشمول حمایت‌هایی می‌شوند، فرزندان آنها اجازه دارند به مدرسه بروند، واجد شرایط خدمات پزشکی بوده و مردان افغانستانی مجاز به ازدواج با زنان ایرانی هستند. اما برای آن دسته از افغانستانی‌هایی که در ایران ثبت نام رسمی ندارند، اوضاع چندان مطلوب نیست. در سال ۲۰۲۱، شورای پناهندگان نروژی تخمین زد که روزانه ۴۰۰۰ تا ۵۰۰۰ افغان به ایران فرار می‌کنند (Jazeera, 2021). وضعیت پناهجویان باعث ایجاد اصطکاک بین ایران و افغانستان شده است و تلاش افغان‌ها برای فرار و بازگرداندن آنها توسط ایران، مطمئناً مسئله پناهجویان، تنش میان ایران و طالبان را تشدید خواهد شد.

۵-۶. بی‌ثباتی داخلی

افغانستان کشوری با موزاییک‌های قومی، مذهبی و نژادی مختلف است و بعد از استقلال هیچ‌گاه حکومت‌هایی باثبات در این کشور مستقر نبوده‌اند. حتی بعد از سقوط دولت اول طالبان در سال ۲۰۰۱، حکومت‌های کرزی و اشرف غنی با معضل ناامنی و بی‌ثباتی مواجه بوده‌اند. بعد از استقرار حکومت امارات اسلامی طالبان در افغانستان، و با وجود ناامنی و حملات تروریستی و شرایط اسفناک اقتصادی مردم، هر لحظه بیم آن می‌رود که بی‌ثباتی بر این کشور سایه افکند و بر کشورهای همجوار تاثیر بگذارد. به همین علت ایران بارها از مقامات طالبان خواسته است با تشکیل دولت فراگیر، با مشارکت همه قومیت‌ها و گروه‌های سیاسی و مقابله با افراط‌گرایان و گروه‌های تروریستی داعش گام بردارد. خواسته‌ای که در دو بعد اولیه از طرف طالبان با واکنشی منفی مواجه شده است. از این‌رو، ایران نگران وقوع هر نوع بی‌ثباتی در افغانستان است که می‌تواند به شکل قیام مسلحانه، اعتراضات مردمی یا قدرت‌گیری داعش در افغانستان هویدا شود.

۵-۷. ناامنی مرزها و مناطق پیرامون

برای ایران که مرزهای طولانی با افغانستان دارد، هر نوع بی‌ثباتی به منزله ورود سیل آوارگان و

ناامن شدن مرزهای شرقی است. کما اینکه در ماه‌های اخیر هم تعداد زیادی از مردم افغانستان به ایران پناه آورده‌اند. موضوع دوم اینکه ناامنی مرزها می‌تواند موجب شکل‌گیری گروه‌های افراطی و تروریستی مرزهای شرقی و هم‌مجموار با استان خراسان شمالی شود و بر امنیت ملی ایران تأثیر منفی برجای گذارد.

۵-۸. قاچاق مواد مخدر

صدور مواد مخدر از افغانستان به ایران برای مصرف داخلی و انتقال به اروپا، در شمار منابع اصلی و فعال تنش بین دو کشور بوده است. گسترش اعتیاد به مواد مخدر بحرانی جهانی است و چرخه بین‌المللی دارد؛ با این تفاوت که در چرخه جهانی مواد مخدر، ایران به دلیل موقعیت ویژه معبری، نقش بارزی ایفا می‌کند (کریمی‌پور، ۱۳۸۰، ص ۱۵). در چند دهه گذشته، افغانستان پیشروترین تولیدکننده تریاک در جهان بوده است. اکنون هم، تولید هروئین، ماری‌جوانا و متامفتامین‌ها در این کشور رو به تزاید است. در سال ۲۰۲۰، آخرین سالی که آمار تولید تریاک گزارش شد، افغانستان بیش از ۶۰۰۰ تن تریاک و ۳۲۰ تن هروئین خالص تولید کرده که ۸۵ درصد از تولید جهانی تریاک را تأمین می‌کند (UNODC, 2021). ایران به شدت برای جلوگیری از ورود جریان مواد مخدر به کشورش تلاش می‌کند و براساس گزارش جهانی مواد مخدر، ۷۴ درصد از کشفیات تریاک و ۲۵ درصد از کشفیات هروئین و مرفین جهان را به خود اختصاص داده است. به علاوه، ایران سالانه میلیون‌ها دلار برای کنترل مرزها هزینه کرده است؛ زیرا مبارزه با مواد مخدر در مرز افغانستان کار خطرناکی است و بیش از ۳۷۰۰ نیروی پلیس و نظامی ایران در عملیات‌های مبارزه با مواد مخدر کشته و بیش از ۱۲۰۰۰ نفر هم مجروح شده‌اند (UNODC, 2021).

۵-۹. آزار و اذیت شیعیان

افغانستان کشوری با جمعیت اکثرأً مسلمان است، اگرچه تا همین اواخر، عده کمی از هندو و سیک‌ها هم در این کشور زندگی می‌کردند. علاوه بر این، جماعت‌های کوچک اما فعال، مانند کاتولیک و یهودی هم در کابل وجود داشتند که اکثر آنها، افغانستان را ترک کرده‌اند. همچنین جمعیت کمی از اسماعیلیان و زرتشتیان در این کشور زندگی می‌کنند. مسلمانان ۹۹ درصد از جمعیت افغانستان را تشکیل می‌دهند. از میان این رقم، ۸۰ تا ۸۵ درصد مسلمانان سنی مذهب و ۱۵ تا ۲۰ درصد باقیمانده هم شیعه هستند (CIA, 2022). اسلام شیعه بین سال‌های ۱۵۰۱ تا ۱۷۳۶ میلادی زمانی که سلسله صفویه بر ایران حکومت می‌کرد و منطقه وسیعی از آسیای مرکزی را تحت کنترل داشت، به افغانستان آمد. شیعیان افغانستان بیشتر به گروه قومی هزاره تعلق دارند، اما تعداد کمی از

قزلباش‌ها و سایر جمعیت‌های کوچک شیعه را هم شامل می‌شود. هزاره‌ها از نظر تاریخی در کوه‌های بلند هندوکش در منطقه‌ای به نام هزاره جات زندگی می‌کنند، هرچند در چند دهه اخیر بسیاری از آنها به کابل نقل مکان کرده‌اند، جایی که اکنون در اردوگاه‌های بزرگ در اطراف شهر زندگی می‌کنند. طالبان، شیعیان را بدعت‌گذار و بت‌پرست می‌دانند و آنها را مورد آزار و اذیت قرار می‌دهند (Farr, 2022, p.4). گرچه اکنون در دولت طالبان، تمایلات افراطی این گروه نسبت به شیعیان کاهش یافته است و از سیاست کشتار و جنایت‌های دولت اول طالبان نسبت به شیعیان و هزاره‌ها خبری نیست، اما تفاوت‌های بارز مذهبی و دینی میان ایران و طالبان، همچنان روابط دو طرف را تهدید می‌کند. به‌علاوه، ایران نگران قدرت‌گیری داعش در افغانستان و گسترش افراط‌گرایی در مرزهای شرقی‌اش با افغانستان است. حملات چندباره علیه شیعیان در افغانستان، شاهدهی بر این ادعاست که طالبان در تأمین امنیت شیعیان و مقابله با داعش ناتوان است. بنابراین، ایران در مواجهه با افراط‌گرایی و تروریسم، نگرانی‌های جدی دارد و در این زمینه باید سیاست یکپارچه‌ای را اتخاذ کند. همه مسائل مطرح شده اهمیت دارند و باید برای معرفی و شناخت مسائل، چه در عرصه تصمیم‌سازی‌ها، چه در عرصه تولید ادبیات سیاسی و امنیتی، تلاش جدی صورت گیرد. باید با راهبردهای منطقی و تدبیر دو طرف براساس مذاکرات و گفتگوهای جدی، اقدام به جلب اعتماد و تعمیق روابط، به خصوص در سطوح کلان سیاسی و مدیریتی و حتی در سطوح اجرایی دو کشور کرد. بنابراین، مسائل و مشکلات موجود از این نظر حائز اهمیت است که در صورت مدیریت نشدن آنها در مسیر صحیح، ممکن است روابط دو کشور در آینده دچار چالش‌ها و تنش‌های سیاسی بی‌ثبات‌کننده شود (باقری، ۱۳۹۲، ص ۵۷۳-۵۶۹).

۶. نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات در رابطه ایران و طالبان براساس الگوی سوات

نقاط قوت ^۲	نقاط ضعف ^۱
۱) فرهنگ غنی و مشترک با ایران	۱) ساختار سیاسی شکننده
۲) منابع و معادن زیرزمینی	۲) تفرقه‌گرایی قومی، مذهبی و نژادی
۳) گفت‌وگو ضدسلطه	۳) اقتصاد توسعه نیافته
۴) ژئوپلیتیک منحصر به فرد	۴) خشونت تروریستی
۵) وجود قومیت‌های هزاره و شیعیان	۵) دخالت کشورهای منطقه و جهان در افغانستان
۶) منابع نظامی	۶) عدم تشکیل دولت فراگیر
۷) قابلیت‌های استان هرات	۷) عدم به‌رسمیت‌شناخته‌شدن از سوی جامعه جهانی

1. Weaknesses

2. Strengths

فرصت‌ها ^۲	تهدیدات ^۱
(۱) همکاری‌های اقتصادی	(۱) تهدیدات تروریستی علیه شیعیان و هزاره‌ها
(۲) نفوذ و حضور قوی ایران در افغانستان	(۲) تهدیدات مرزی
(۳) همکاری‌ها در سازمان‌های اقتصادی	(۳) قاچاق انسان
(۴) همکاری برای حل مشکلات مرزی	(۴) قاچاق اسلحه
(۵) کمک به طالبان برای مقابله با تروریسم	(۵) معضلات ناشی از ورود آوارگان
(۶) همکاری‌های اطلاعاتی	(۶) اختلافات درباره حقایق هیرمند
(۷) همکاری در بخش نظامی	(۷) تهدیدات ناشی از دخالت کشورها
(۸) استفاده از پتانسیل مهاجران افغانستانی	(۸) قاچاق مواد مخدر
(۹) سیاست نگاه به شرق	

نمونه‌هایی از استراتژی‌هایی که از مدل سوات برای استراتژی روابط ایران و طالبان استخراج شده است.

براساس این استراتژی، جمهوری اسلامی ایران می‌تواند براساس نقاط قوت و فرصت‌ها، روابط خود را با طالبان تدوین و اجرا کند. در این استراتژی ایران باید بر نقاط مشترک با افغانستان تاکید کرده و سعی کند از طرح مسائل تنش‌زا در روابط دوجانبه پرهیز نماید.	استراتژی SO
براساس این استراتژی، جمهوری اسلامی ایران بررسی می‌کند که فرصت‌های ممکن می‌تواند نقاط ضعف روابط با طالبان را از بین ببرد یا کاهش دهد؛ اگر پاسخ مثبت باشد، جمهوری اسلامی ایران از این استراتژی هم می‌تواند در روابط با طالبان استفاده کند.	استراتژی WO
این استراتژی به جمهوری اسلامی ایران کمک می‌کند تا با استفاده از نقاط قوت موجود، برای مقابله با تهدیدات بهره ببرد. به عنوان مثال، وجود قومیت‌های هزاره و شیعیان در افغانستان، تهدیدات ناشی از دخالت کشورها ضد ایران را از بین ببرد یا کاهش دهد.	استراتژی ST
این استراتژی در مواقعی به کار می‌رود که ایران به این نتیجه برسد که در روابط با طالبان در موقعیت تدافعی قرار دارد و با سیاست تهاجمی این گروه، صرفاً به فکر کاهش هزینه‌های نقاط ضعف و تهدیدات است. البته در حال حاضر، چنین شرایطی در روابط ایران و طالبان وجود ندارد و این سناریو برای مقطع کنونی چندان به کار نمی‌آید.	استراتژی WT

۷. نتیجه‌گیری

با سلطه دوباره طالبان بر افغانستان در سال ۲۰۲۱، کشورهای دور و نزدیک هر کدام درصد اتخاذ راهبرد و سیاست خارجی مشخص با این حکومت بودند که هزینه‌های حداقلی و تأمین منافع حداکثری را به دنبال داشته باشد. جمهوری اسلامی ایران به عنوان کشوری که حدود ۱۰۰۰ کیلومتر با افغانستان مرز مشترک دارد و روابط تیره و تاری با حکومت اول طالبان داشت، پس از سلطه دوباره

1. Threat

2. Opportunity

این گروه بر افغانستان، نگرانی‌های خاص و منحصر به فردی در تنظیم روابط با امارت اسلامی دارد. در طول مدتی که از عمر حکومت دوم طالبان می‌گذرد، جمهوری اسلامی ایران هنوز طالبان را به رسمیت نشناخته است و دو طرف درباره مسائل مهمی مانند نوع و الگوی حکومت فراگیر در افغانستان، ادعاهای مرزی، حقاب‌هیرمند، ورود بی‌رویه پناهندگان افغان، قاچاق اسلحه و مواد مخدر، افراط‌گرایی و حمله به شیعیان، تفرقه‌گرایی، تضعیف زبان فارسی و بی‌ثباتی داخلی در افغانستان با هم اختلاف دارند. اما براساس الگوی سوات، با وجود چنین تهدیدهایی، فرصت‌های مهمی نیز در حوزه همکاری‌های اقتصادی، اطلاعاتی، سازمان‌های منطقه‌ای، مبارزه با تروریسم و استفاده از پتانسیل مهاجران افغان برای جمهوری اسلامی ایران وجود دارد. به علاوه، وجود نقاط قوتی مانند فرهنگ غنی و مشترک با ایران، منابع و معادن زیرزمینی، گفتمان ضدسلطه، ژئوپلیتیک منحصر به فرد، وجود قومیت‌های هزاره و شیعیان و منابع و تسلیحات نظامی در افغانستان، به جمهوری اسلامی ایران این امکان را می‌دهد تا ضمن رعایت موازنه میان نقاط قوت و ضعف، از الگوی سوات سود برده و چهار استراتژی را برای تدوین و تنظیم سیاست خارجی با حکومت دوم طالبان اتخاذ کند. از میان چهار استراتژی طرح شده، استراتژی اول و سوم به جمهوری اسلامی ایران کمک می‌کند تا روابط مطلوبی با طالبان داشته باشد، اما استراتژی دوم و سوم هم این خصیصه را دارد که ایران را از تهدیدات طالبان آگاه کرده و تهران با علم و تکیه بر واقعیت‌های موجود، می‌تواند مناسبات خود را با طالبان طراحی و اجرا نماید.

منابع

- اخبراری، ابوالفضل؛ اخبراری، محمد؛ اسماعیل پور روشن، علی اصغر؛ رنجبر، محسن؛ باهک، بتول (۱۳۹۹). تبیین نقش هیدروپلیتیک بر سیاست خارجی ایران و افغانستان (۲۰۱۹-۲۰۱۵). *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۲(۳)، صص ۲۳۵-۲۱۳.
- اسماعیلی خوش مرادان، علی (۱۴۰۰). روابط ایران و افغانستان (با تاکید بر مراودات اقتصادی). *امنیت اقتصادی*، شماره ۹۹، صص ۸۱-۹۶.
- بارکزی، نعمت‌الله (۱۳۹۷). *هیدرولیک افغانستان و تاثیرات آن بر روابط این کشور با تاکید بر هریرود*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- باقری، اسماعیل (۱۳۹۲). *آشنایی با کشورهای جهان اسلام: افغانستان*. تهران: موسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور.
- بهرامی، محمدرضا (۱۴۰۰). ایران و افغانستان مکمل ژئوپلیتیکی یکدیگر. *دیپلماسی ایرانی*. قابل دسترس در: <http://irdiplomacy.ir/fa/news/2004167>
- پرتوی حاجی‌دهی، مقصود (۱۳۹۸). نقش منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در کنترل مرز با افغانستان و جلوگیری از عبور مواد مخدر. *پژوهش‌های نوین علوم جغرافیایی، معماری و شهرسازی*، شماره ۲۰، صص ۱۴۸-۱۳۳.
- شیخ غفوری، هادی؛ بری گنبد، سکینه؛ دهشیار، حسین (۱۳۹۹). تبیین چگونگی غیرامنیتی‌سازی روابط ایران و افغانستان (سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹). *مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، ۲(۴)، صص ۴۹-۲۵.
- کریمی‌پور، یدالله (۱۳۸۰). *مقدمه‌ای بر ایران و همسایگان (منابع تنش و تهدید)*. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی تربیت معلم.
- یحیایی، سبحان؛ کیا، سید مرضیه (۱۳۸۸). مطالعه انگاره‌های هویت فرهنگی و هویت ملی ملت‌های ایران و افغانستان. *مطالعات ملی*، ۱۰(۹).
- یوسف‌زهی، ناصر؛ فرزانه‌پور، حسین؛ بخشی، احمد (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی روابط بازرگانی ایران و افغانستان از منظر رهیافت اقتصادی (۲۰۱۸-۲۰۱۹). *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۱۳(۱۳)، صص ۲۲۴-۱۸۷.
- Balland, D. (2000). *Boundaries of Afghanistan*. In: Encyclopedia. Iranica: <https://www.iranicaonline.org/articles/boundaries-iii>
- Barzegar, K. (2014). Iran's Foreign Policy in Post-Taliban Afghanistan. *The Washington Quarterly*, 37(2), p. 119-137.
- Boltaev, H. (2023). *Is Iran Distancing Itself From the Taliban Government?* URL= <https://thediplomat.com/2023/03/is-iran-distancing-itself-from-the-taliban-government/>
- CIA. (2022, August 4). *The World Fact Book*. URL= <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/afghanistan/#people-and-society>.
- Farr, G. (2022). *Iran and Afghanistan: Growing Tensions after the Return of the Taliban*. URL= <https://www.e-ir.info/2022/08/23/iran-and-afghanistan-growing-tensions-after-the-return-of-the-taliban>
- Fathollah Nejad, A. & Azizi, H. (2021). *Iran and the Taliban after the US fiasco in Afghanistan*. URL= <https://www.mei.edu/publications/iran-and-taliban-after-us-fiasco-afghanistan>

- Financial Tribune (2018). *Iran Biggest Trade Partner of Afghanistan in 2017-2018*. URL=
<https://financialtribune.com/articles/economy-domestic-economy/84309/iran-biggest-trade-partner-of-afghanistan-in-2017-18>
- Guler, E. (2017). SWOT Analysis: A Theoretical Review. *Journal of International Social Research*, 10(51), p. 994-1006.
- Harrison, J.S. & St. John, C.H. (2004). *Foundations in Strategic Management*. USA: South Western.
- Humphrey, S.A. (2005). SWOT Analysis for Management Consulting. *SRI Alumni Association Newsletter*.
- Jazeera, A. (2021, November 11). Iran Deporting Thousands of Afghan Refugees. *Al Jazeera*. URL=
<https://www.aljazeera.com/news/2021/11/11/afghan-refugees-deported-from-iran-as-humanitarian-crisis-deepens>.
- Ramachandran, S. (2022, February 15). *Afghanistan-Iran Disquiet Over the Helmand*. URL=
<https://thediplomat.com/2022/02/afghanistan-iran-disquiet-over-the-helmand-river/>
- Sawhney, A.A. (2020, June 1). *No Country for Minorities: The Inequality of State Repression in Iran*. URL=
<https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/no-country-minorities-inequality-state-repression-iran/>
- Siddiqui Sabena, S. (2023). *Water wars and refugees test emerging Iran-Taliban ties*. URL=
<https://www.newarab.com/analysis/water-wars-and-refugees-test-emerging-iran-taliban-ties>.
- Thompson, A.A. & Strickland, A.J. (1989). *Strategy Formulation and Implementation (4th Ed.)*. USA: Irwin, Inc.
- Thompson, A.A., Strickland, A.J. & Gamble, J.E. (2007). *Crafting and Executing Strategy- Concepts and Cases (15th Ed.)*. USA: McGraw- Hill/Irwin.
- UNODC. (2021, November). *Drug Situation in Afghanistan 2021*. URL=
https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Afghanistan/Afghanistan_brief_Nov_2021.pdf
- VonHein, S. (2021, September 9). *Iran-afghan Water Dispute to test Tehran's ties to Taliban*. URL=
<https://www.dw.com/en/iran-afghanistan-water-dispute-to-test-tehrans-ties-to-taliban/a-59112469>